

Јелена М. Јосијевић¹

Неда М. Видановић

Филолошко-уметнички факултет
Универзитет у Крагујевцу

ОД МЕТОДОЛОГИЈЕ КОНТРАСТИВНИХ ПРОУЧАВАЊА АКАДЕМСКОГ ДИСКУРСА ДО АКАДЕМСКЕ ПИСМЕНОСТИ

Савка Благојевић. *О енглеском и српском академском дискурсу*. Ниш: Филозофски факултет, 2012.

Књига *О енглеском и српском академском дискурсу* ауторке Савке Благојевић, ванредног професора Англистике на Филозофском факултету у Нишу настала је у оквиру националног пројекта *Динамика конструкција савременог српског језика* (бр. 178014), а као производ ауторкиног бављења овом облашћу већ више од петнаест година. Наиме, књига првенствено представља сажети преглед резултата до којих је, путем својих радова, ауторка дошла, али и основне термине нужно потребне за разумевање и проучавање академског дискурса, док посебно место заузима утицај културе као фактора који може значајно обликовати ову врсту дискурса. Оно што књигу засигурно издваја јесте, пре свега, чињеница да је написана тако да је сваки од сегмената, без узуетка, строго оријентисан ка читаоцу, као и да, у англистичкој и србистичкој литератури на овим просторима, у погледу тематике, представља раритет.

Поред САДРЖАЈА и дела насловљеног РЕЧ УНАПРЕД, где ауторка даје кратак преглед тема којима се у оквиру књиге бави, као и захвалницу, књига се састоји из два дела. Први део, под називом АКАДЕМСКИ ДИСКУРС И КУЛТУРА обухвата четири поглавља: 1. АКАДЕМСКИ ДИСКУРС – НОВА ВИЂЕЊА И АНАЛИЗЕ (13-23), 2. ПОЈАМ И ПОЧЕЦИ КОНТРАСТИВНЕ РЕТОРИКЕ (25-31), 3. КОНТРАСТИВНА РЕТОРИКА И ЊЕН ДАЉИ РАЗВОЈ (33-38) и 4. РАЗЛИЧИТА ТУМАЧЕЊА НЕКИХ ПОЈМОВА ИЗ АКАДЕМСКОГ ДИСКУРСА (39-54), док се други део, насловљен КОНТРАСТИВНА ИСТРАЖИВАЊА ЕНГЛЕСКОГ И СРПСКОГ АКАДЕМСКОГ ДИСКУРСА састоји из од шест поглавља: 5. АУТОВО ОГРАЂИВАЊЕ: КОНТРАСТИВНО-ПРАГМАТИЧКА АНАЛИЗА (57-66), 6. ЕКСПЛИЦИТНА ЈЕЗИЧКА СРЕДСТВА ЗА ПОСТИЗАЊЕ ПЕРСУАЗИВНОСТИ ДИСКУРСА (67-78), 7. ПРВО ЛИЦЕ МНОЖИНЕ КАО ЕКСПОНЕНТ АУТОВОГ ПРИСУСТВА У ТЕКСТУ (79-91), 8. ТЕКСТУАЛНИ КОНЕКТОРИ ЗА ИЗРАЖАВАЊЕ ЛОГИЧКИХ

1 jelenajosijevic@yahoo.com

ОДНОСА (93-106), 9. СРПСКИ АУТОРИ И СТАНДАРДИ МЕЂУНАРОДНОГ АКАДЕМСКОГ ПИСАЊА (107-115) и 10. ЕНГЛЕСКИ И СРПСКИ АКАДЕМСКИ ДИСКУРС ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ „НОВЕ ЈЕЗИЧКЕ ТИПОЛОГИЈЕ“ (117-129). Свако од поглавља подељено је на подцелине, док се на самом крају, поред ЛИТЕРАТУРЕ, налазе и БЕЛЕШКЕ АУТОРКЕ као и ПРЕГЛЕД ПОЈМОВА и ИМЕНА.

Прво поглавље, насловљено АКАДЕМСКИ ДИСКУРС – НОВА ВИЂЕЊА И АНАЛИЗЕ, ауторка започиње дефинисањем самог термина *академски дискурс* и његове разлике у односу на структуралистички термин *функционални стил научно-техничке литературе*. За потоњи термин ауторка наводи да потенцира лексичко-синтаксичке карактеристике академског језика које га разликују од других, док под академским дискурсом, најсажетије, подразумева „језик који се користи за академске потребе и односи се на врсту комуникације између његових „корисника“ – чланова академске дискурсне заједнице“ (13). Даље у оквиру поглавља наглашава се важност „лингвистичког преокрета“ у анализи академског дискурса, када нове анализе лингвиста почињу да се заснивају на претпоставци да академски дискурс носи како личне тако и културолошке карактеристике. У оквиру овакве персепективе посматрања академског дискурса, 90-тих година двадесетог века, јављају се два приступа, које ауторка сматра само различитим угловима посматрања истог феномена, а то су: жанровски базиран приступ Џона Свејлза и дискурсно-прагматички приступ Грега Мајерса, који су дали подстицај бројним даљим истраживањима. Такође, говори се и о новим темама које се уводе у анализу академског текста. Ауторка уводно поглавље завршава увођењем и дефинисањем „контрастивне реторике“ као релативно нове лингвистичке дисциплине.

Наредно поглавље, ПОЈАМ И ПОЧЕЦИ КОНТРАСТИВНЕ РЕТОРИКЕ, почиње историјом контрастивне реторике, тј. 1966. годином која се сматра годином почетка развоја ове дисциплине у којој је објављен познати чланак Роберта Каплана „Cultural Thought Patterns in Intercultural Education“ у коме је аутор, анализирајући саставе преко 600 студентата из различитих говорних заједница, дошао до закључка да национална култура утиче на и обликује начин писања. Као основни појмови у овој области издвајају се реторички обрасци карактеристични за одређену културу и концепт *дискурсног очекивања* под којим се подразумева организовање академског текста на начин на који се то очекује у једној говорној заједници. Додаје се да је метод који контрастивна реторика користи у истраживањима текстуална анализа, док се резултати интерпретирају са позиције *еџнорелативизма*, тј. упоређени елементи доводе се у паралелан однос, без покушаја вредновања и процењивања.

У трећем поглављу, КОНТРАСТИВНА РЕТОРИКА И ЊЕН ДАЉИ РАЗВОЈ, говори се о њеном почетном значају само у педагошкој пракси, а затим о увођењу различитих жанрова у анализу. Посебно потпоглавље ауторка посвећује контрастивној реторици у домену словенске лингвис-

тике у оквиру ког се укратко наводе резултати упоређивања енглеског академског дискурса са неким од словенских. Закључак ауторке јесте да аутори, уколико се чврсто држе дискурсних образаца сопствене културе, ризикују да буду прихваћени ван ње, будући да су између енглеског и словенских академских дискурса уочене значајне разлике.

У оквиру поглавља РАЗЛИЧИТА ТУМАЧЕЊА НЕКИХ ПОЈМОВА АКАДЕМСКОГ ДИСКУРСА указује се на неколико концепата који се у различитим културама другачије реализују у анализи дискурса. Пре осврта на дате концепте разјашњава се појам дискурсне заједнице која се дефинише као група људи коју уједињује употреба истог жанра, у односу на говорну, чији мотив за конституисање чине потребе социолингвистичког карактера. Као кључни појмови издвајају се: ставови у вези са организовањем текста, концепт академске учтивости и убедљивости, концепт родне осетљивости и концепт ауторовог присуства у тексту. Наводи се да аутори са енглеског говорног подручја на различит начин организују текстове у односу на ауторе који пишу на словенским језицима, као и да свака култура има своје устаљене обрасце када је у питању учтивост и да средства којима се она постиже у једној култури могу изазвати увредљивост у другој. Када је у питању концепт убедљивости, истраживања су показала да су српски аутори склонији употреби персуазивних јединица у односу на оне са енглеског говорног подручја јер се претерано експлицитан начин убеђивања сматра неприкладним. Родно-осетљиво писање такође може бити зависно од културе, али и различито у оквиру исте културе, јер може зависити од аутора до аутора, па чак и од саме научне области. На крају, у оквиру дела о ауторовом присуству у тексту, објашњава се да српски аутори мање користе *ја* заменицу, док се *ми* користи три пута чешће у односу на ауторе који пишу на енглеском, јер им се оваква употреба најчешће препоручује у смислу показивања интелектуалне скромности.

Други део књиге, посвећен контрастивним истраживањима енглеског и српског академског дискурса, почиње поглављем АУТОВО ОГРАЂИВАЊЕ: КОНТРАСТИВНО-ПРАГМАТИЧКА АНАЛИЗА у коме ауторка укратко представља своје истраживање спроведено на контрастирању енглеског и српског академског дискурса, а у погледу ограђивања интерпретираног у светлу прагматичке теорије учтивости и принципа кооперативности. На основну детаљне квалитативне и квантитативне анализе која је обухватила лексичка и граматичка средства за реализовање ауторовог ограђивања извршена је њихова класификација у односу на врсту комуникативне стратегије. Циљ истраживања односио се на утврђивање различитости коришћења ових средстава у зависности од матерњег језика аутора, као и идентификовање преференција које аутори испољавају. Након анализе корпуса утврђено је да аутори који пишу на српском користе исте типове лексичких и граматичких средстава за реализовање ограђивања као и аутори који пишу на енглеском. Такође, ауторка закључује да енглески аутори показују већу тенденцију ка

употреби ових средстава у односу на српске користећи готово три пута више средстава за одрађивање. С друге стране, анализирајући процентуалну заступљеност типова оглађивања у сваком од корпуса, ауторка закључује да веће разлике углавном не постоје.

Шесто поглавље, ЕКСПЛИЦИТНА ЈЕЗИЧКА СРЕДСТВА ЗА ПОСТИЗАЊЕ ПЕРСУАЗИВНОСТИ ДИСКУРСА, ауторка започиње кратким излагањем о персуазивности у академском дискурсу. На основу комплексног истраживачког корпуса, који се састојао од по петнаест академских текстова српских и енглеских аутора из области друштвених наука и по петнаест академских текстова српских и енглеских аутора из области природних наука, ауторка квалитативно и квантитативно пореди носиоце експлицитне персуазивности у енглеском и српском академском дискурсу. Добијени резултати показују да је академски дискурс друштвених наука богатији јединицама које су експоненти ауторовог тврђења, у односу на њихову заступљеност у академском дискурсу природних наука, и код српских и код енглеских аутора. Добијене резултате ауторка објашњава чињеницом да академски дискурс природних наука обилује табелама, бројевима, графиконима и статистичким подацима, који су убедљивији од речи убеђивања, те ауторима из области природних наука није неопходно коришћење вербалних експонената убеђивања у оној мери каква се среће код аутора из области друштвених наука. Резултати су показали и да су, независно од научне области, српски аутори склонији коришћењу стратегија ауторовог категоричног тврђења него што је то случај са ауторима са енглеског говорног подручја. Енглески аутори, за разлику од српских, преферирају употребу јединица којима изражавају своју опрезност у представљању пропозиционалног садржаја.

У наредном поглављу, ПРВО ЛИЦЕ МНОЖИНЕ КАО ЕКСПОНЕНТ АУТОВОГ ПРИСУСТВА У АКАДЕМСКОМ ТЕКСТУ, скреће се пажња на недоследну употребу језичких експонената које аутори употребљавају не би ли означили своје присуство у тексту. Ауторка уочава да се аутори академских текстова у приличној мери колебају *када* и *да ли* уопште да употребе прво лице једнине или прво лице множине када упућују на себе као појединца. Након кратког прегледа претходних истраживања и тумачења, са посебним освртом на референцијални потенцијал и дискурсне функције првог лица множине, С. Благојевић представља методолошки модел свог истраживања. Истраживање чији су резултати представљени у овом поглављу, вршено је на корпусу од по петнаест академских чланака српских и енглеских аутора. Анализом корпуса издвојено је шест функција које лична заменица у првом лицу множине може у њима остварити: 1. Укључивање читаоца у процес аргументације, 2. Најављивање циља истраживања, методологија и процедура, 3. Изражавање личног гледишта, 4. Реферирање на сопствене активности, 5. Означавање дискурсних радњи, и 6. Упућивање на текст или на део текста. За све наведене функције нађени су примери и у енглеском и у српском академском дискурсу, али је њихова дистрибуција разли-

чита. У академским чланцима и код српских и код енглеских аутора *ми* перспектива најчешће се користи када аутор жели читаоца да укључи у процес аргументације. За разлику од енглеских аутора, код којих преовладава *ја* перспектива када излажу сопствени став или мишљење, српски аутори много чешће користе заменицу првог лица множине. Аутори из српске говорне средине далеко чешће се опредељују за *ми* перспективу од аутора са енглеског говорног подручја, а разлог томе Благојевић види у чињеници да су генерације будућих аутора академских текстова *обучаване* да у својим радовима користе искључиво прво лице множине. Недоследност у употреби заменица првог лица јединине и множине код српских аутора, С. Благојевић приписује недовољном придавању пажње настави академског писања, која је у нашој средини ретка, али и недовољном бављењу самим проблемом употребе *ја/ми* перспективе у академским текстовима.

Осмо поглавље књиге, ТЕКСТУАЛНИ КОНЕКТОРИ ЗА ИЗРАЖАВАЊЕ ЛОГИЧКИХ ОДНОСА, ауторка започиње краћим прегледом доступне литературе о текстуалним конекторима како у српском тако и у енглеском језику. Благојевић је у анализираном корпусу идентификовала седам различитих типова односа које је могуће изразити текстуалним конекторима, а посебна пажња посвећена је конекторима за изражавање логичких односа међу деловима целине. Грађа за рад ексцерпирана је из 40 научноистраживачких радова писаних на енглеском и српском језику. Након анализе грађе формирана је табела у којој су паралелно приказани корпуси језичких средстава за изражавање логичких односа на оба језика, тако што су конектори према значењу подељени на оне са значењем: 1. изједначавања, 2. проширивања, 3. објашњавања, 4. узрочно-последичних односа, 5. супростављености, 6. допусности и 7. извођења закључака. Засебном анализом текстова на енглеском и српском језику, чији су аутори изворни говорници, ауторка је успела да избегне могућност негативног трансфера, која постоји када се контрастивна анализа врши на оргиналним текстовима на једном језику и њиховим преводима на други. Како свој корпус оцењује као релативно мали, С. Благојевић упозорава читаоце да приказани материјал није свеобухватан и да подела може претрпети и неке промене, али изражава наду да табела представљена у њеном раду може бити добра основа и полазна тачка за даља истраживања у овој области.

У претпоследњем поглављу, СРПСКИ АУТОРИ И СТАНДАРДИ МЕЂУНАРОДНОГ АКАДЕМСКОГ ПИСАЊА, ауторка полази од претпоставке да је велика изложеност енглеском академском дискурсу условила приближавање академског писања домаћих аутора академском стилу писања које фаворизује међународна академска заједница. Ауторка представља истраживање у којем је анализирано по десет академских чланака српских аутора написаних на енглеском језику у периоду 1997-1998. године и исти број чланака написаних десет година касније, који су анализирани и на макро и на микро нивоу. Као две упечатљиве

карактеристике академског дискурса аутора са англосаксонског говорног подручја ауторка наводи сегментацију текста на реторичке целине и структуру увода, које су и предмет дате контрастивне анализе. Проблему сегментације текста на реторичке целине, ауторка је приступила квантитативном анализом материјала у погледу експлицитно исказаних реторичких целина. Анализа је показала да српски аутори у новије време придају већи значај сегментацији текстова него што су то чинили раније, што се може сматрати мањим помаком ка академском стилу писања аутора енглеске говорне заједнице. Анализа структуре увода, којој се у англосаксонском академском дискурсу посвећује доста пажње, показала је да не постоје значајне разлике у структурирању увода код српских аутора у периоду од десет година. Благојевић, такође, указује да је структура увода код српских аутора прилично произвољна док је код аутора енглеске говорне заједнице чак могуће говорити и о моделу који обухвата тачно одређене дискурсне радње. У овом поглављу, ауторка представља и проблем употребе личних заменица првог лица једнине и множине, о коме је у седмом поглављу већ било речи, али сада из дијахронијске перспективе. Аутори из српске говорне заједнице за разлику од енглеских аутора фаворизују *ми* перспективу, па чак и када пишу на енглеском чешће прибегавају употреби колективног *ми*. Поређењем текстова насталих у временском размаку од десет година уочено је да је број заменица првог лица једнине нешто већи у текстовима који су скорије написани, али да је заменица првог лица множине и даље доминантнија.

Десето и последње поглавље, ЕНГЛЕСКИ И СРПСКИ АКАДЕМСКИ ДИСКУРС ИЗ ПЕРСПЕКТИВЕ „НОВЕ ЈЕЗИЧКЕ ТИПОЛОГИЈЕ“, посвећено је контрастивној анализи *језичких сигнала*, природних језичких израза чија је примарна функција да олакшају процес интерпретације. Ауторка језичке сигнале дели у седам група речи и израза на основу њихове функције у академским текстовима. С. Благојевић наводи следеће функције: логичко повезивање делова садржаја, означавање редоследа излагања садржаја, подсећање на изложени садржај, најављивање излагања садржаја, истицање теме излагања, преформулација исказа или означавање дискурсне радње. Истраживачки материјал се састојао од 30 чланака који су објављени у релевантним часописима са енглеског и српског говорног подручја. Након идентификације седам група језичких сигнала у оба истраживачка материјала, уследило је утврђивање броја појављивања ових јединица у академским чланцима и утврђивање њихове учесталости појављивања у академским чланцима на 10.000 речи. Резултати су показали да аутори енглеског академског дискурса показују знатно већу тенденцију ка коришћењу испитаних језичких сигнала у односу на ауторе српске говорне заједнице. Уочена је и већа склоност српских аутора да парафразирају своје већ речене исказе што са енглеским ауторима није случај. Велике разлике у два дискурсна стила уочене су и у погледу коришћења језичких сигнала за означавање дискурсне радње, којима се читаоцима експлицитно наводи врста дискурсне радње која

ће бити предузета у делу рада који следи (нпр. *да закључимо, да сумирамо...*), а које аутори са енглеског говорног подручја знатно чешће користе него њихове колеге из српске говорне заједнице. Враћајући нас још једном на постулате нове језичке типологије у којима се инсистира да је аутор одговоран за разумевање текста који нуди читаоцима, те да писање мора да буде усмерено ка читаоцу, а имајући у виду резултате који показују да аутори англосаксонског говорног подручја чешће користе језичке сигнале, можемо закључити да су академски текстови написани од стране енглеских аутора више оријентисани ка својим читаоцима и да је у њима очигледнији напор који аутори улажу у разумевање текста. Домаћа читалачка публика навикнута је на овакав стил писања српских аутора, али при изласку на интернационалну сцену, домаћи аутори задржавају свој стил писања, па се без обзира на коректност у изражавању на енглеском језику, могу очекивати потешкоће у разумевању текста код читалаца који на такав стил нису навикли.

Након прегледа коришћене литературе, ауторка је посебно поглавље, БЕЛЕШКЕ АУТОРКЕ, посветила оригиналним радовима на основу којих је књига и настала, а који су претходно објављени на српском или енглеском језику у различитим лингвистичким часописима у земљи или иностранству као ауторски или коауторски радови. Поред библиографских одредница сваког појединачног рада, ауторка упућује и на допуне и прераде оригиналних радова које су биле нужне да би се радови жанровски и стилски прилагодили потребама ове књиге и постали њена посебна поглавља.

Књига Савке Благојевић, О ЕНГЛЕСКОМ И СРПСКОМ АКАДЕМСКОМ ДИСКУРСУ, осветлила је битне теоријске и методолошке аспекте анализе дискурса као посебне лингвистичке научне дисциплине. Како се ауторка конкретно бави анализом академског дискурса, те она може бити значајна не само за лингвисте, којима је првенствено намењена, већ и за све садашње и будуће ауторе академских публикација. Контрастивна перспектива присутна у свим радовима који су овом књигом обухваћени посебно је значајна за домаће ауторе који се са својим научноистраживачким публикацијама појављују на интернационалној научној сцени на којој доминира академски стил аутора енглеског говорног подручја. Како Благојевић јасно указује на разлике у стиливима које могу бити препрека успешној комуникацији домаћих аутора и међународне читалачке публике, српски аутори академских текстова овом књигом добили су добар приручник како дате препреке могу превазићи и избећи, те књигу слободно можемо назвати добрим водичем кроз остваривање функционалне академске писмености, какве се у српском језику ретко налазе. Својим академским стилем ауторка није одступила од свих постулата за које се кроз сваку страницу своје књиге загала: да академски текст мора бити логичан, кохерентан и прецизан да би био јасан, а самим тим и разумљив читаоцима због којих је, првенствено, и настао.